

Dr. sc. Rudolf MACHACEK, sudac Ustavnog suda Austrije

HISTORIJA I KARAKTER USTAVNOG SUDSTVA

Autor razmatra slojeviti pojam ustavnog sudstva. Ustavno sudstvo ima najmanje tri korijena i njegov razvitak rezultat je odgovora na pitanje o "fundamental rights" u pravnim poredcima Engleske, Sjedinjenih Američkih Država i kontinentalne Europe, koji su odgovori razvijeni još prije dvije stotine godina različito, ali u odnosu međusobnog utjecaja.

Autor daje historijski pregled tog razvitka kroz razdoblja prije i nakon 1920., 1945. i 1989. godine, naglašavajući da su države srednje i istočne Europe promjenom mišljenja o temi "Ustavni sudovi", u ovom posljednjem razdoblju, započele kretanje ka pluralističkom demokratskom državnom obliku.

A) DEFINICIJA PREDMETA

Pojam ustavnog sudstva je slojevit i ne može se jednostavno opisati. Polazeći s funkcionalne točke gledišta, može mu se pridružiti svaka sudska vlast koja ostvaruje zadatke karakteristične za specifičan, ustavni sud. Iz ove perspektive može se svaki onaj sud, koji obavlja funkcije ustavnog sudstva, nazvati ustavnim sudom. Time se postavlja pitanje koje to funkcije ustavno spadaju u dužnosti javnog ustavnog suda.

Odgovor na ovo je, međutim, da se funkcije i te kako različito definiraju; i zaista, pojedini ustavni sudovi obavljaju posve različite nadležnosti.

Početak je već s tim da ustavnim sudovima može biti naložena kontrola *ex post* ili preventivna kontrola. Pritom se u oba slučaja radi o tzv. normativnoj kontroli.

U biti ustavnog sustava je, nadalje, i zaštita osnovnih ljudskih prava. Ovome također pripada i odluka o tome što su ljudska prava u određenom nacionalnom pravnom poretku, koliko pripadaju pojedincu kao njegova subjektivna prava i do koje mjere je cjelokupan pravni poredak s njima u skladu.

U nadležnosti ustavnog suda mogu dalje spadati dužnosti kao što su rješavanje sukoba nadležnosti, presuđivanje u pitanjima vezanim za izbore, kauzalno sudstvo, presuđivanje u državnim pitanjima i pitanjima međunarodnog prava.

Tako je zaista nemoguće dogmatski obrazložiti što se ubraja u ustavno sudstvo, s izuzetkom činjenice da se uglavnom normativna kontrola, te često i zaštita ljudskih prava, povjeravaju ustavnim sudovima.

Međutim, i kod ovako suženog shvaćanja ostaje izvjesna nejasnoća, budući da se zaštita osnovnih ljudskih prava može promatrati i kao posebna vrsta upravnog sudstva i da upravnim sudovima i te kako može biti povjerena kontrola normi na

podzakonskoj razini. Ipak, ja bih oboje, bez obzira na organizacijske propise, vrednovao kao dio teme "Ustavno sudstvo".

Nakon ovoga - u opisu teme svjesno nepreciznog - uvoda, jer se očigledno ne može govoriti o definiciji pojma, čini mi se da je daljnje izlaganje potrebno historijski struktuirati.

Odlučujuće je, naime, da ustavno sudstvo ima najmanje tri korijena i da je njegov razvitak rezultat odgovora na pitanje o "fundamental rights" u pravnim poretcima Engleske, Sjedinjenih Američkih Država i kontinentalne Europe, koji su odgovori razvijeni još prije dvije stotine godina različito, ali u odnosu međusobnog utjecaja.

B) HISTORIJSKI PREGLED

Pritom možemo razlikovati razdoblja prije i nakon 1920., prije i nakon 1945. i prije i nakon 1989.

Počeo bih s razdobljem prije 1920.

a) Bavljene državnom nepravdom i nepravnom državom nije novo. John Locke je 1689. smatrao da u slučaju sukoba između naroda i zakonodavca ne postoji ovozemaljski sudac. Za takvu je nepravdu nadležan jedino Bog; ovo, međutim, ne znači ništa drugo do moralnu i religijsku legitimaciju pružanja otpora.

b) Ozbiljan slučaj u Lockeovom smislu nastupio je 1775., sa sjevernoameričkim Ratom za nezavisnost, vođenim protiv Engleske. Ali Rat za nezavisnost zapravo je bio rat građana američkih kolonija protiv jednog zakona Engleskog parlamenta, i to protiv Zakona o taksama, koji je smatran za "unconstitutional" ("neustavana"), jer kolonisti nisu bili zastupljeni u Engleskom parlamentu.

Engleski parlament je već tada imao veliko značenje, njegova je nadležnost izvođena iz mandata što ga je narod izborima dodijelio poslanicima, kao što je pokazala ranija svađa o tzv. Septenatskim zakonima. Ovim je zakonima Parlament samostalno produžio svoj mandat, što je smatrano prijestupom protiv od strane naroda, samo na određeno vrijeme dodijeljenog mandata, i 1716. dovelo do, kao što bi se to danas nazvalo, ustavne krize.

Pobuna u Engleskom parlamentu nezastupljenih, ali propisima Zakona o taksama pogođenih kolonista, protiv s njihove strane neustavnim smatranog Zakona, razumljiva je i rezultat je demokratskog shvaćanja, po kome je Engleski parlament promatran samo kao zakonodavni organ za birački narod.

Dakle, u slučaju sukoba oko Zakona o taksama 1765. zapravo se radilo o pružanju otpora protiv jednog zakona koji je smatran neustavnim i protiv Engleskog parlamenta, kojem u nedostatku zastupničkog predstavljanja kolonisti nisu priznavali suverenitet. Iz sukoba je 4. srpnja 1776. proistekla Deklaracija nezavisnosti američkih kolonija kao trinaest samostalnih država, pozivajući se na slobodu i jednakost ljudi, njihovo pravo na otpor i na suverenitet naroda, što je početak Sjedinjenih Američkih Država.

U Versajskom mirovnom ugovoru je Engleska 1783. morala i međunarodnopravno priznati nezavisnost Sjedinjenih Američkih Država. Pravnu krunu svega činila je objava Declaration of Rights (Deklaracije o pravima) i Američkog ustava. Time je stvorena i formalnopravna osnova za judicial review (sudsku kontrolu); zaista je judicial review u to vrijeme i rođena.

Stourzh je ukazao na to da je mehanizam judicial review prvi put uspješno pokrenut 1787. u slučaju Bayard protiv Singletona od strane Jamesa Iredella, koji je

tada zastupao tužitelja i bio pravnik, kojeg će George Washington kasnije imenovati za suca u Supreme Court (Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država). Tada se radilo o jednom izuzetno važnom zakonu, koji se ticao u tijeku Rata za nezavisnost konfisciranog i putem vladinih komesara preprodanog vlasništva i koji je predviđao da "simpatizeri Engleske" ne mogu posegnuti za sudskom zaštitom protiv toga. Međutim, Ustav Sjeverne Karoline iz 1776. je za vlasničke tužbe jamčio "trial by jury" ("proces pred porotom"). Iredell je argumentirao da je njegov mandant - kako bi se to danas nazivalo - povrijeđen u Ustavom zajamčenom pravu na "jury". Sud se priklonio ovom shvaćanju i incidentno proglasio zakon protuustavnim i ništavnim. Ovim se putem upečatljivo nastavilo u poznatoj presudi Supreme Courta Sjedinjenih Američkih Država u slučaju Marbury protiv Madisona 1803., koja je dovela do izjave najvišeg američkog suda da je zakon, koji je u suprotnosti s Ustavom, ništav. Time je ustavno sudstvo, iako vezano samo za konkretne pravne slučajeve, postalo pravna realnost.

c) Slična shvaćanja se u Europi 19. stoljeća nisu mogla probiti. U Engleskoj koja ni do danas ne poznaje pisani ustav već je na osnovi toga nedostajala svaka pretpostavka za razmišljanja te vrste. Poznato je da je u Engleskoj zastupano mišljenje da Parlament "can do everything, but change a woman into a man" ("može učiniti sve, osim pretvoriti ženu u muškarca"). Time se želi reći da Engleski parlament nije ograničen pisanim ili nepisanim ustavom.

Ipak, u Engleskoj državnopravni satovi otkucavaju drukčije nego na Kontinentu, kao što pokazuje odluka u slučaju dr. Bonham, donesena još 1610. Tada je Londonska liječnička komora jednog liječnika, koji je apsolvirao studij u Cambridgeu, osudila na novčanu kaznu, jer je prakticirao bez dozvole Londonske komore. Budući da je polovica kazne trebala pripasti Londonskoj komori, sudac Sir Edward Coke je odlučio da je primijenjeni zakon ništav, pošto nitko ne može istodobno biti i sudac i stranka u vlastitoj stvari. S ovom presudom je "fundamental law" ("osnovno pravo") primijenjeno bez pisanog ustava, dakle, jedan zakon formalno proglašen "invalidnim", jer je materijalno prekršio jedno "fundamental right" ("osnovno ljudsko pravo") common lawa. Na izreke ove presude se skoro dvije stotine godina kasnije pozvao James Iredell u slučaju Bayard protiv Singletona. Tako je započeo i put koji će se više od tri stoljeća kasnije odraziti u propisu Europske konvencije o ljudskim pravima o objektivnosti suca.

d) Nasuprot tome, u kontinentalnoj Europi su još od Francuske revolucije postajale pisane ustavne povelje, tako već 1791. u Poljskoj i Francuskoj, koje su priznavale načelo podjele vlasti. Francuska Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1789. je čak određivala da ustav koji ne priznaje to načelo uopće i nije ustav. Načelo podjele vlasti bilo je usmjereno protiv apsolutne vlasti određenog monarha, služilo je, dakle, prvenstveno zaštititi prava parlamenta, time naposljetku i naroda, te je u republikanskom državnom obliku preraslo u suverenitet parlamenta. To načelo je na taj način zašnovalo i demokraciju. U Engleskoj su već Magna Charta 1215. i Bill of Rights 1679. prokrčili put za demokraciju. Međutim, sudska kontrola zakona po mjeri ustava - koju je još u vrijeme Francuske revolucije zahtijevao Emmanuel Sieyès - nije se uspjela probiti ni u Francuskoj. Naime, ustavno - političko polazište je u Europi bilo potpuno drukčije od onoga u Sjedinjenim Američkim Državama.

e) Ostatak kontinentalne Europe je najprije bio šokiran razvojem u Francuskoj u vrijeme Napoleona i revolucije. Članak 57. Bečkih završnih akata iz 1820. je prema

tome za mogući njemački ustav normirao "monarhijsko načelo" i time koncentriranje sve državne vlasti u rukama monarha; to je konačno bilo usmjereno i protiv podjele vlasti, kakvu je tražila francuska Deklaracija prava čovjeka i građanina 1789., i protiv judicial restrain (sudskog ograničenja vlasti). Rani ustavi, izdati oko 1830. u njemačkim državama, dodjeljivali su pravosuđu u najboljem slučaju pravo kontrole zakonitosti naredaba izvršnih organa. Pruski ustav iz 1850., doduše, nije više kralja označavao nositeljem cjelokupne državne vlasti, već samo izvršne; sudska kontrola naredaba je, usprkos tome, bila dopuštena samo u odnosu na one koje nisu potjecale od kralja. I iz Carskog ustava iz 1871. je to kontrolno pravo pravosuđa proistjecalo samo u odnosu na slaganje pokrajinskog s pravom Carstva, čega je kontrola prethodila pokrajinskim zakonima. Uvođenje osnovnih ljudskih prava kao političko - subjektivnih građanskih prava nalazilo se samo u programima liberalnih snaga i stupilo je prvi put na vidjelo u Kremsierer Entwurf (Nacrtu iz Kremsa) i prilikom diskusije o osnovnim ljudskim pravima u Paulskirche (Paulovoj crkvi) 1848. Ipak, za Carski sud, koji je tada bio predviđen i za Austriju i kojem bi se građanin mogao obratiti pri povredi njegovih osnovnih ljudskih prava, još je bilo prerano. Tek su posebne političke okolnosti u Austriji nakon izgubljenog rata 1859. i Nagodbe s Ugarskom, koja je tome uslijedila, dovele 1867. do Ustavnih zakona i, nakon toga, do stvaranja Austrijskog carskog suda i Austrijskog upravnog suda. Zatim je 1885. Jellinek, kao prvi, zahtijevao Ustavni sud za Austriju, iako u početku bez političkog odjeka.

Koncept njemačke znanosti o državi je, nasuprot tome, u 1871. ponovno pobjedničkoj Njemačkoj ostao okupiran prvenstvom monarha i monarhijskim načelom. Njemačka znanost o državi i pravu je do kraja 19. stoljeća uglavnom imala negativan stav prema događanjima u Francuskoj revoluciji 1789. i liberalnim i socijalnim zahtjevima koji su uslijedili. Poredak ne bi trebao biti proizvod slobode, već joj prethoditi.

Tako do kraja Prvog svjetskog rata promatramo potpuno odbijanje ustava kao mjerila jednostavnih zakona i - u odnosu na Francusku revoluciju - rasprostranjeno odbijanje ideje o suverenitetu naroda. Za učvršćenje ustavnog sudstva vremena, dakle, ni u kom slučaju nisu bila pogodna.

Razdoblje nakon 1920.

Da je u Austriji nakon 1918. došlo do stvaranja ustavnog sudstva, i u Saveznom ustavu iz 1920., ukidanjem monarhije i osnivanjem republike nakon izgubljenog Prvog svjetskog rata, na novu Republiku uveden Ustavni sud, nesumnjivo je posljedica Kelsenovog utjecaja. Njegova vrhovna ideja bila je stvaranje jednog "negativnog zakonodavca" kao čuvara ustava, u čijoj je nadležnosti ukidanje protuustavnih zakona s učinkom *ergo omnes*, dakle, njihovo odstranjivanje iz pravnog bića. Nešto slično nije bilo predviđeno u *Weimarer Verfassung* (Vajmarskom ustavu) Njemačkog Carstva, koje je od 1919. također bilo republikanski uređeno. Kelsenov model se dugo vremena nije mogao probiti ni u drugim europskim državama. Istina, i u Čehoslovačkoj je uveden Ustavni sud, koji je međutim, s izuzetkom nekolicine nevažnih odluka, ostao bez učinka. Ideja ustavnog sudstva se do 1945. nije proširila ni u ostalim europskim državama, iako su tu i tamo, kao u Rumunjskoj ili čak u Sovjetskom Savezu, takve institucije privremeno, ali ne zadovoljavajući postojale. Nedostatak ustavnog suda u vajmarskoj državi između dva rata nije ni osjećan kao deficit. Upravo suprotno: još

na zasjedanju profesora znanosti o državi 1929. došlo je do poznate konfrontacije između Kelsena i Carla Schmidta, koji se vehementno protivio ustavnopravnoj kontroli normi - koju je Kelsen branio. Usprkos tome, historijski je dokazano da je nedostatak ustavnih sudova u svakom slučaju olakšao nastanak autoritarnih država u Europi. U slučaju Austrije dovoljno je ukazati na 1933. godinu. Paraliziranje Ustavnog suda kroz politički motiviranu ostavku pojedinih njegovih članova usko je povezano s naknadnim državnopravnim događajima, koji su u Austriji prerasli u autoritarni sustav.

Kao što je rečeno, u Njemačkom Carstvu Vajmarski ustav nije predvidio ustavni sud, ali je zato predvidio mogućnost značajnih nužnih mjera putem naredbe predsjednika Carstva; na taj je način bilo moguće obustaviti demokratske ustavne mehanizme, neprijatni parlament mogao je biti raspušten i biti vladano na osnovi izvanrednog ustava. Haffner je ukazao na to da su ovakav dvostruki Ustav (jedan za lijepo, jedan za loše vrijeme) i nedostatak ustavnog suda bitno pogodovali stvaranju tla za preuzimanje vlasti od strane Hitlera. Pravna država je pozivanjem na ustavnopravne osnove mogla biti pretvorena u autoritarnu nepravnu državu, bez da je bio moguć samo i pokušaj obraćanja ustavnom sudu protiv toga.

Sigurno je besmisleno razmišljati o tome bi li jedan takav sud uopće imao šansu spriječiti dolazeća zbivanja. Može se smatrati točnim da jedan ustavni sud od određene točke političkog razvoja više ne posjeduje mogućnost da se suprotstavi vlasti i njezinoj zlorabi. Međutim, bilo bi potpuno pogrešno to instrumentalno pripisati ideji ustavnog sudstva. Koje je značenje moglo pripasti jednom funkcionirajućem i u skladu s njegovim obvezama djelujućem ustavnom sudu u Austriji, i koje bi značenje pripalo jednom ustavnom sudu u Njemačkoj Vajmarske Republike, da je takav između dva rata postojao, ne može se čak ni spekulativno odgovoriti.

Razdoblje nakon 1945.

a) Koliko je god neizvjesno jesu li ustavni sudovi mogli utjecati na razvoj prije Drugog svjetskog rata, toliko je sigurno da je radikalna promjena u stavu države prema ustavnim sudovima nakon 1945. posljedica terorističke vladavine naci - režima. Nepoštivanje ljudskih prava pod Hitlerovom vladavinom je u zapadnoeuropskim državama dovelo do stvaranja Savjeta Europe i Europske konvencije o ljudskim pravima 1950. Preambula Konvencije ne ostavlja ni najmanju sumnju o tome da su za države - članice tema bili očuvanje i razvoj ljudskih prava i osnovnih ljudskih sloboda. Upravo je s tim u sprezi da je ustavno sudstvo u godinama nakon 1945. najprije u državama Zapadne Europe doživjelo proboj kao specifična ustanova pravne države, koja se, pri opredjeljenju za načelo podjele vlasti, može nazvati četvrtom dimenzijom pravne države. Da je do toga razvoja moglo doći, mora se promatrati i u svjetlu toga da su moći države suprotstavljene sući kao simboli prava. Nezavisnom i objektivnom sucu je u engleskom pravu uvijek pripadalo posebno značenje. U ruke suca je u Engleskoj bilo položeno ne samo rješavanje sporova nego i zaštita prava i njegov razvoj. Da i sučevo pravo može imati noseću državnu funkciju, pokazalo je *case law* u Engleskoj, ali i presude Supreme Courta u Americi. Kroz Europsku konvenciju o ljudskim pravima se ta engleska pravna misao spojila u plodnu vezu s kontinentalnim pravnim shvaćanjima.

Prije nego što prijedem na daljnju obradu posebne uloge ustavnog sudstva htio bih ukazati na još nešto specifično, što je, po mom mišljenju, također značajno. Adamovich je opetovano ukazao na ulogu fikcija u pravnim procesima, kao što su npr. fikcija da svaki pojedinac poznaje cjelokupno pravo ili fikcija da sve odluke jednog resora potječu od resornog ministra. Nesumnjivo je da bi pravni poredak bez fikcija jedva opstao. Od jednakog značenja za pravni poredak su, po mom mišljenju, i simboli, pritom osobito simbol suca. Odavno se uvidjelo i mnogo puta je razmatrano da su ljudima potrebni simboli. Simboli su historijski razvijena pojednostavljena, koja predočavaju bit i time postižu poseban učinak. Ali simboli postaju takvima tek kroz prenošene predodžbe. Takvi simboli su u religijskim ritualima, u nacionalnoj zastavi, a za pravni poredak i pravosuđe u sucu, koji presuđuje simbolično u ime republike, države, cara ili bilo koga drugoga. Da simbolu suca pripada posebno značenje, teško se može opovrgnuti i zasniva se na dobrim razlozima.

Sudac, koji istupa u ime države u vršenju pravosudne vlasti, neovisno da li kao krivični ili građanski sudac, simbolizira za građanina državnu vlast. On u mnogim državama uživa najveći ugled i predstavlja pri donošenju presude monarha. U Engleskoj je on oduvijek i stvaratelj prava, kao nositelj *case law*, dakle sudčeva prava. Iz ove kompleksne slike sudca izrasla je ideja ustavnog suca, koji se kao državni organ osamostalio od ostalih oblika državne vlasti. U očima građanina on kao ustavni sudac više ne stoji na strani države. Sveukupni položaj jednog ustavnog suca je drukčije prirode. On stoji između građanina i države na podjednakoj udaljenosti. Sudačko dostojanstvo i sudačka vlast, koji su koncentrirani u rukama ustavnog suca, pružaju građaninu povjerenje i uvjerenje u njegovo pravo i čine ga od objekta ustava i pravnog poretka njegovim subjektom i vlasnikom. U pravnoj državi građanin nije izručen svojoj državi. U ustavnoj državi je taj građanin snagom svojih ustavom zajamčenih osnovnih ljudskih prava u položaju da se suprotstavi i samoj državi kao zakonodavcu, ukoliko ona prekrši ustav.

b) Većina zapadnoeuropskih država se već ubrzo nakon 1945. opredijelila za ustavno sudstvo.

U Italiji je Ustavom od 27. prosinca 1947. predviđeno osnivanje Ustavnog suda sa sjedištem u Rimu. Početkom 1956. Sud je započeo s djelovanjem. Bitni dio nadležnosti Talijanskog ustavnog suda je kontrola normi, i to kako u incidentnom, tako i u apstraktnom postupku kontrole, koji mogu biti zatraženi od strane države, regija, te provincija Bozen i Trient. U nadležnosti spadaju također odluka o sukobu nadležnosti i tužbe protiv ministara.

U Saveznoj Republici Njemačkoj je Zakonom od 12. ožujka 1951. osnovan Savezni ustavni sud. I njemu je dužnost kontrola normi i presuđivanje u oblasti osnovnih ljudskih prava.

Federativna Republika Jugoslavija je kao jedina socijalistička zemlja Ustavom od 7. travnja 1963. uvela ustavno sudstvo s vlastitim ustavnim sudovima u svakoj republici. U njihovu su nadležnost spadali opća kontrola normi, sukobi unutar Federacije, te sukobi nadležnosti. Ustavno sudstvo u Jugoslaviji nije moglo spriječiti dramatične i surove događaje posljednjih godina. Ali, ideja ustavnog sudstva je nadživjela čak i raspad Jugoslavije; ustavni sudovi postoje ponovno u novim državama, posebno Sloveniji i Hrvatskoj, koji su već ostvarili vezu s Ustavnim sudom Austrije.

Španjolski ustav od 29. prosinca 1978. rezultirao je prijelazom autoritarnog državnog oblika u pravnu državu parlamentarne demokracije. Zakon o ustavnom sudstvu donesen je već 3. listopada 1979. i tom je sudu prenesena apstraktna i konkretna kontrola normi. Sprečavajuća - preventivna - kontrola posebno je predviđena za međunarodne ugovore i statute o autonomiji.

Portugalski ustav, donesen 2. travnja 1976. nakon tzv. Revolucije karanfila i revidiran 3. rujna 1982., također je predviđao apstraktnu i konkretnu kontrolu normi i predsjedniku dodijelio pravo da zahtijeva preventivnu kontrolu ustavnosti zakona.

Donošenjem Ustava Pete Francuske Republike od 4. listopada 1958. i Francuska je prekinula s dugotrajnom pravnom tradicijom koja se, s obzirom na suverenitet Parlamenta, suprotstavljala osnivanju ustavnog suda. Conseil Constitutionell (Ustavnom sudu) je dato pravo preventivne kontrole. Francuski ustavni sud je u jednoj senzacionalnoj odluci ljudska i građanska prava sadržana u Deklaraciji iz 1789. proglasio općeobveznim.

I Švicarski savezni sud obavlja ustavnosudske dužnosti. On nadzire poštivanje švicarskog saveznog ustava od strane kantona, ali je pored toga desetljećima odlučivanja dao jasan oblik po sebi nejasnom pojmu ustavnih prava, koja su zajamčena švicarskim ustavom i koja je on kroz to učinio glavnim stupom švicarske pravne države.

Nasuprot svoj različitosti oblika, ipak dominira ono zajedničko svim spomenutim ustavnim sudovima, a to je da budu neovisni čuvari ustava i pojedincu jamče zaštitu protiv povrede njegovih osnovnih ljudskih prava.

Razdoblje od 1989.

Ako se za Zapadnu Europu može reći da se nastankom demokratskih struktura u godinama nakon 1945. dogodio odlučujući trenutak za osnivanje ustavnih sudova, onda se za države Srednje i Istočne Europe, koje su se nalazile iza tzv. "željezne zavjese", u kojima je državnom formom vladala socijalistička zakonitost, za koju ustavno sudstvo nije bilo prihvatljivo, može ustvrditi da je s promjenom mišljenja o temi "Ustavni sudovi" započelo kretanje ka pluralističkom demokratskom državnom obliku.

a) U Poljskoj je kao prvoj započelo novo vrijeme. 1985. je osnovan Ustavni tribunal, koji se već u svojoj prvoj odluci pozvao na Opća pravna načela, koja je Europski sud u Luxemburgu označio bićem osnovnih ljudskih prava, zajedničkim svim državama Europske zajednice.

b) Slijedila je Mađarska 1989., dakle u godini kada su događaji u državama Srednje i Istočne Europe sustizali jedni druge. Prisjećam se Kilenyja, koji me je godinu ranije pozvao da u Budimpešti održim jedno sažeto predavanje o značenju ustavnih sudova i koji je na jednom simpoziju prilikom predstavljanja novog Mađarskog ustavnog suda pozadinu i početak novog vremena opisao na sljedeći način: da je u razdoblju komunizma samo rijetkim znanstvenicima bila data luda sloboda da se bave studijama o biću slobodne demokracije i da svoje spoznaje predoče komunističkim funkcionarima na vrhu, slično kao što su dvorske lude u srednjem vijeku svoje mišljenje mogle iznijeti knezu, tako da su ti znanstvenici smjeli istraživati i govoriti o temama zbog kojih bi drugima bila odrubljena glava.

Sada je, međutim, zaključio je Kileny, došlo vrijeme da se luđačka kapica odloži. Kasnije se Mađarski ustavni sud uistinu pokazao najdjelotvornijim od svih novonastalih

sudova i donio čitav niz načelnih odluka, s kojima su osnove pravne države usađene u novu, pluralističko - demokratsku ustavnopravnu misao.

c) Ubrzo zatim nastali su ustavni sudovi u Čehoslovačkoj, a nakon dijeljenja države u Češkoj i Slovačkoj Republici.

d) I u Bugarskoj je osnovan Ustavni sud, čija je judikatura o pitanju manjina dovela Bugarsku u Savjet Europe.

e) U Albaniji je 1991. osnovani Ustavni sud djelovao već u vrijeme kada je socijalistički Ustav bio suspendiran i još uvijek nije bio donesen novi. Imao sam priliku u Tirani voditi višesatne razgovore s ustavnim sucima i uvjeriti se da su i ti suci uspjeli steći široko znanje o zadaćama i ovlaštenjima ustavnih sudova u zapadnoeuropskim državama. Pa i judikatura Albanskog ustavnog suda se mora nazvati pionirskom, budući da su se suci pri svojim odlukama morali orijentirati po općim pravnim načelima koja su priznata kao europska pravna kultura.

f) Ustavni sud osnovan je i u Rumunjskoj, i time je bio odlučujući za prijam Rumunjske u Savjet Europe.

C) ZAKLJUČAK

Svakako se ne može izmjeriti niti izvagati u kolikoj su mjeri ustavni sudovi utjecali na i inspirirali razvoj pravne države u pojedinim europskim državama. Ali ono što su ustavni sudovi judicirali, danas se više ne može izbrisati. Jedna bilanca, koja bi djelovanje ustavnih sudova takoreći skalpelom izdvojila, ostavila bi za sobom jedan više rascjepkani pejzaž. Sigurno je da postoji čitav niz država koje još nisu uvele ustavne sudove, posebno skandinavske zemlje i Engleska. Međutim, i u skandinavskim zemljama poslove ustavnih sudova djelomično obavljaju vrhovni sudovi. Osim toga, ove su države potpisnice Europske konvencije o ljudskim pravima i u potpunosti su priznale individualnu žalbu pred Komisijom i Europskim sudom za ljudska prava; za njih je, dakle, Europski sud za ljudska prava jedan supranacionalni sud za pitanja osnovnih ljudskih prava. Za države Europske zajednice zauzima Europski sud u Luxemburgu, konačno, položaj Europskog ustavnog suda.

(S njemačkog prevela i obradila mag. iur. Svjetlana Bulić)

Summary

The author deals with the stratified concept of constitutional judiciary. Constitutional judiciary has at least three roots, and its development is the result of the answers to the question of "fundamental rights" in legal systems of England, the United States of America and the continental Europe. Such answers were developed in these countries as long as two hundred years ago. Although different, they exerted influence on each other.

The author gives a historical review of such development through the periods before and after the years 1920, 1945 and 1989, pointing out that the countries of Central and Eastern Europe, through the change of opinion on the subject of "constitutional courts" have begun, in this last period, moving towards a pluralistic, democratic state form.